

Victor Lund Shammas

Nyliberalismens usannsynlige triumf

Philip Mirowski,
*Never Let a Serious Crisis Go to Waste.
How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown.*
London: Verso 2013.

Finanskrisen i 2007–2009 var en sosial katastrofe. Den påførte verdensøkonomien et tap på mellom 6000 til 14000 milliarder dollar,¹ og i 2008 ble det anslått at krisen hadde ført til 8,4 millioner tapte arbeidsplasser i USA og 233 millioner flere fattige arbeidere på verdensbasis.² Nesten én av fire ungdommer i eurosonen var arbeidsledige i 2012,³ og man snakker nå om en *tappt generasjon* i Europa. Noen steder ble klasseskillene forsterket langs etniske skillelinjer: Medianverdien på alle husholdningers formuer i USA sank med 28 prosent fra 2005–2009, mens medianverdien på afroamerikanske og spansktalesende personers formuer sank med henholdsvis 53 og 66 prosent.⁴ Finanskrisen forsterket en allerede påbegynt tendens, og 2000-tallet ble

¹ Tyler Atkinson, David Luttrell og Harvey Rosenblum, «How Bad Was It? The Costs and Consequences of the 2007–09 Financial Crisis». Dallas Fed Staff Papers, nr. 20, 2013 <http://dallasfed.org/assets/documents/research/staff/staff1301.pdf>

² World Bank, «Impact of the Financial Crisis on Unemployment», 2009 <http://go.worldbank.org/9ZLKOLN000>

³ Eurostat, «Unemployment Statistics», 2014 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics

⁴ National Association of Real Estate Brokers, «The State of Housing in Black America», 2013 https://www.chapa.org/sites/default/files/State%20of%20Black%20Housing%20in%20American%20NAREB_final_080413.pdf

prekariatets tiår.⁵ I de industrialiserte landene ble det mer arbeidsledighet, dårligere jobbsikkerhet, økt fattigdom og økt forskjell mellom rike og fattige.

Klasseulikhetene ble mer synlige. På 1990-tallet hadde USAs 25 millioner rikeste personer inntekter tilsvarende 2 milliarder mennesker på verdensbasis.⁶ I dag kontrollerer de rikeste 20 prosentene av verdensbefolkningen rundt 70 prosent av verdens inntekter, og med dagens tempo vil det ta nærmere 800 år før den «nederste milliarder» (*bottom billion*) får adgang til bare ti prosent av verdens inntekter.⁷ Norge er ikke så egalitært som mange liker å tro: Den rikeste prosenten økte fra 2000 til 2009 sin andel av landets nettoformue fra rundt 20 til 25 prosent.⁸ De aller rikeste utgjør en lukket gruppe som er født inn i posisjonene sine, og Norge er et samfunn med sterke «kapitalistiske dynastier».⁹ I takt med økende ulikheter skulle man tro at forskjellene også ble opplevd som mer politisk relevante. Men økte bevisstheten om krisens strukturelle årsaker, og rokket krisen ved kapitalismen?

Under krisen ble det gjerne hevdet at Marx' teorier ville gjøre et comeback. Forrige gang *Time Magazine* bar et bilde av Karl Marx på forsiden, var 23. februar 1948. Et halvt århundre senere, 2. februar 2009, var han tilbake på blad-forsidene med påskriften: «What would Marx think?» (Riktignok prydet Marx bare *Time*-forsidene i Europa, Midtøsten og Afrika: Utgivelser i USA og Asia viste bilder fra seremonien der Barack Obama ble innsatt som president.)¹⁰ Avhengig av hvem man lyttet til, var det dels Occupy Wall Street, som var bærer av det revolusjonære programmet, dels de mer konvensjonelle venstresidepartiene som skulle få en ny renessanse: Man skulle få en revolusjonær opp-

⁵ Guy Standing, *The Precariat*. London: Bloomsbury Academic 2011.

⁶ Branko Milanovic, «True World Income Distribution, 1988 and 1993». The World Bank, Policy Research Working Paper 244, 1999, 52 <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-2244>

⁷ Isabel Ortiz og Matthew Cummins, «Global Inequality: Beyond the Bottom Billion. A Rapid Review of Income Distribution in 141 Countries», Unicef Social and Economic Policy Working Paper, april 2011, vii http://www.unicef.org/socialpolicy/files/Global_Inequality.pdf

⁸ Marianne Nordli Hansen, «Om konsentrasjon av formue i Norge over tid», *Søkelys på arbeidslivet*, 29(3), 2012, 219.

⁹ Marianne Nordli Hansen, «Self-Made Wealth or Family Wealth? Changes in Inter-generational Wealth Mobility», *Social Forces*, Advance Access 2014, DOI: 10.1093/sf/sou078.

¹⁰ BBC News, «Marx popular amid credit crunch», 20. oktober 2008. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7679758.stm>

våkning, en ny Pariserkommune, eller en ny sosialdemokratisk gullalder, en moderne New Deal. Under den naivt håpefulle overskriften «Franklin Delano Obama» hevdet økonomen Paul Krugman i november 2008 at problemet med New Deal var at FDRs økonomiske politikk *ikke gikk langt nok*.¹¹ Håpet var at Obama ville følge opp rådgiveren Rahm Emanuels utsagn om at «you don't ever want a crisis to go to waste», og Krugman antydte at «progressive» krefter burde arbeide for en egalitær omfordelingspolitikk og etablere universelle velferdsordninger.

Men drømmer har det med å briste. Obamacare ble ikke en gang en utvannet utgave av nordisk helsepolitikk. Occupy Wall Street ble dels knust av politiet, dels oppløst på grunn av fraværende organisatorisk struktur og politisk program. Over hele Europa har radikale høyresidepartier styrket sin oppslutning den siste tiden. Riktignok har trusselen disse partiene utgjør, blitt overdrevet av sentrumpolitikere og moderate medianalytikere som alltid har en sterk tendens til å forakte folkelige protestvalg, men likevel: 38 av 751 EU-parlamentsrepresentanter til ytterliggående høyrepartier er ingen ubetydelig politisk kraft, og de vil også motta rundt 22 millioner euro i EU-partistøtte over den neste femårsperioden.¹² Det var hele ti regjeringer ledet av venstresidepartier i Europa før krisen og bare fem slike regjeringer igjen i 2011.¹³ Europas misfornøyde masser har ikke dreiet mot venstre.

Feltet for ideologisk debatt har heller ikke blitt merkbart revolusjonært. Den siste tidens Piketty-mania til tross, idédebatten har overbrakt de svært moderate løsningene som Piketty foreskriver (en global beskatning av formue), og dels forkastet dem som urealistiske og utopiske til tross for sitt moderate innhold.

Andre hevder at finanskrisen har endret den offentlige samtalen: Vi snakker mer om ulikhet, vi tenker mer på ulikhet, derfor vil vi agere for å redusere ulikhet. Både premissene og slutningen er tvilsomme. En studie viser for eksempel at nyhetsdekningen av økonomisk ulikhet i *The New York Times* faktisk gikk ned etter finanskrisen: fra rundt 50 artikler i 2006 til under 20 artikler i 2010,

¹¹ Paul Krugman, «Franklin Delano Obama?», *New York Times*, 10. november 2008 http://www.nytimes.com/2008/11/10/opinion/10krugman.html?_r=0

¹² Euractiv, «After election success, far right parties line up for EU money in Parliament», 5. juni 2014 <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/after-election-success-far-right-parties-line-eu-money-parliament-302610>

¹³ *The Economist*, «Europe's left: left out», 7. juni 2011 <http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/06/europes-left>

og flertallet av artiklene presenterte utpreget markedsorienterte årsaksforklaringer og løsninger.¹⁴

Den samme pessimismen deler historikeren Philip Mirowski. Den sentrale tesen i *Never Let a Serious Crisis Go to Waste* er at nyliberal økonomisk tenkning fortsatt står fjellstøtt. Ideene har overlevd, tenkerne har overlevd og institusjonene som rommer begge, har også overvintret etter finansapokalypsen uten større skrammer eller skader. Selv etter en av de verste kjølhalingene av verdensøkonomien i manns minne lever det Nyliberale Tankekollektivet (et av Mirowskis sentrale begreper) i beste velgående.¹⁵ Det har aldri hatt bedre levekår, skal vi tro forfatteren.

Hard obskurantisme

Mirowski har i løpet av flere tiår vist seg å være en habil kritiker av samfunnsøkonomiens tankemodeller. Med boka *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature's Economics* (1989) viste Mirowski at nyklassiske økonomer absorberte fysikkens modeller og antakelser og at dominerende samfunnsøkonomiske modeller i stor grad var «en etterligning av fysikken fra midten av 1800-tallet.»¹⁶ Men fysikkens modeller og metaforer produserer uholdbare antakelser om hvordan den sosiale verden opererer. Likevel har økonomene klamret seg til naturvitenskapens sjargong og formalisering for å «etablere kredibilitet for resultatene sine og feie bort anklager om sjarlataneri og kvakksalveri».¹⁷ Mirowski fulgte opp med *Machine Dreams: Econo-*

¹⁴ Rebecca Jolene Byrne, «Framing Income Inequality in the Media: Is There a Liberal or Neoliberal Bias?», Electronic Theses & Dissertations, Paper 622. Statesboro, GA: Georgia Southern University 2012 <http://digitalcommons.georgiasouthern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1622&context=etd>

¹⁵ Det Nyliberale Tankekollektivet består av tenketanker, akademikere, universitetsinstitutter, lesesirkler, skrivegrupper og medievennlige *talking heads* – kort sagt, et amalgam av kunnskapsprodusenter løselig orientert rundt forestillingen om det frie markedet som en realiserbar utopi. For en kritikk av forestillingen om at frie og selvregulerte markeder er mulige å oppnå i praksis og et argument om at kapitalismen i realiteten består av en serie sentralstyrte planøkonomier, dvs. storforetak, se Alfred Chandler, *The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business*. Harvard: Harvard University Press 1977.

¹⁶ Philip Mirowski, *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature's Economics*. New York: Cambridge University Press 1989, 3.

¹⁷ *Ibid.*, 356.

mics Becomes a Cyborg Science (2002), som handlet om hvordan nyklassisk økonomi ble påvirket av amerikanske militærplanleggeres utforskning av hvordan man kunne bedrive krigføring på en mest mulig rasjonell måte. Det er et komplisert, men høyst originalt verk som angriper alt fra Daniel Dennett, spillteori, cost/benefit-analyser og konvensjonelle forestillinger om kunstig intelligens. Mirowski synes å være ute av stand til å tenke en uoriginal tanke.

Kritikk mot samfunnsøkonomiens metoder, formspråk og manglende prediksjonskraft for den faktiske økonomiske utviklingen har også vært aktuell her til lands i nyere tid. Jon Elster har hevdet at økonomifaget bedriver «hard obskurantisme» når det nedleses av unødvendig matematisk formalisme.¹⁸ Erik Reinert har hevdet økonomer var ute av stand til å forutse finanskrisen fordi den økonomiske «ideologien» hadde «vaksinert seg selv mot å kunne observere fakta og begivenheter som motsa dens læresetninger»,¹⁹ og Bent Sofus Tranøys *Markedets makt over sinnene* handler om hvordan økonomifaget har fått en hegemonisk plass i politikken. Slike argumenter blir ofte oppfattet som banale av økonomene selv, dels fordi kritikken rettes utenfra feltet og dermed er frikoblet fra feltets språk og metoder, dels fordi de bryter med ortodoksi og dermed må avvises av et felt som har bygget opp hele sin prestisje rundt ivaretakelsen av nettopp denne ortodoksien. Vranglære avvises. Med så mye makt, så lite gjennomsiktighet og så få innfridde forventninger finnes det knapt noen disiplin som er så moden for en real *hjernevask* som økonomifaget.

*

Mirowskis bok er delt inn i seks kapitler. Det første kapittelet legger frem tesen om at de nyliberale har passert relativt upåvirket gjennom finanskrisens storm. Mirowski støtter seg hovedsakelig på John Quiggins' *Zombie Economics* (2010) og en del annet anekdotisk materiale, som antall latterutbrudd notert av stenografer ved den amerikanske sentralbanken – kraftig økende fra 2001 til 2006 (s. 10). Det er vanskelig å vite hva man skal gjøre med den slags informasjon, men Mirowski morer seg åpenbart med skrivingen. Leseren vil imidlertid

¹⁸ Morgenbladet, «Langar ut mot irrelevant forskning», 21. desember 2007. http://morgenbladet.no/samfunn/2007/lan_gar_ut_mot_ir_re_le_vant_fors_king

¹⁹ Aftenposten, «Et fagfelt går i seg selv», 29. mars 2009 <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/madsen/Et-fagfelt-gar-i-seg-selv-6612797.html#UkBN-tIZmiSo>

ikke alltid henge med i svingene med den underlig ertende, polemiske og tett-pakkede retoriske posisjonen som forfatteren har lagt seg til.

Det andre kapittelet gir en rask innføring i nyliberalismens idéhistorie. Et sentralt argument er at nyliberalerne ser på markedet som «Den ultimate cyborg»: som en mekanisme for å prosessere informasjon snarere enn som en allokeringmekanisme for fordeling av fysiske ressurser. For nyliberalerne er verden uoverstigelig kompleks, og derfor kan ikke mennesket selv ta innover seg alt som finnes i verden. Dermed er også planøkonomi dømt til å mislykkes: Intet menneske kan håpe å få en tilstrekkelig grad av innsikt, verken om seg selv eller om sine omgivelser, fordi kognitiv kapasitet alltid er mer begrenset enn det fenomenet som kognisjon forsøker å favne. Den eneste enheten som klarer å danne tilstrekkelig innsikt i verdens iboende kaos og kompleksitet, er markedet selv: Markedet er den eneste instansen som er velinformert om sin egen virkelighet – og som dermed klarer å skape orden.

Problemet er at folk flest ikke liker markeder, og markeder har en tendens til å gjøre seg selv upopulære. Markeder er imidlertid best, ifølge den nyliberale logikken. Denne spenningen er nødt til å gi opphav til aristokratiske forestillinger om at folk flest er dumme, ikke vet sitt eget beste og derfor må verges mot seg selv. Massenes slavementalitet må ikke få lov til å stå i veien for den mektige informasjonsmaskinen som er markedet. Dermed mener Mirowski at nyliberalerne lenge har flørtet med et antidemokratisk tankegods hvor politiske rettigheter er mindre vesentlige enn (den tvilsomme) friheten til å leve med et stort og uhildet marked. Mirowski går temmelig langt i denne lesningen: Han mener for eksempel at nyliberalere som Hayek kritiserte kontinentaleuropeiske, pronazistiske filosofer som Carl Schmitt, men endte opp med å bli like totalitære som personene de utsatte for kritikk. Gjennom en sterk stat forsøkte de nyliberale å «definere og innføre former for markeder som de (og ikke innbyggerne) var overbevist» ville være til størst gagn (s. 84).

Å si at kapittelet gir en ryddig oversikt over nyliberalismens historie, ville imidlertid vært en sterk overdrivelse. Noe av frustrasjonen ved Mirowskis bok er at gode poenger er begravd under et berg av fasjonabelt nonsens. Lesere som vil danne seg et mer koherent bilde av nyliberalismens historie, bør heller lese Rachel Turners *Neo-Liberal Ideology* (2011) eller Daniel Stedman Jones' *Masters of the Universe* (2012). I motsetning til Mirowskis brusende, estetiserte fremstilling, leverer Stedman Jones en ryddig kronologi og presis argumentasjon: Nyliberalerne går gradvis bort fra ideen om at frie markeder kan samek-

sistere med solide sosiale sikkerhetsnett – en tvingende populær idé i det kriserammede Europa på 1930-tallet som man kunne ane konturene av i både Poppers *The Open Society and Its Enemies* (1945) og Hayeks *The Road to Serfdom* (1944). Med stiftelsen av Mont Pelerin-gruppen i 1947 begynte «nyliberale akademikere å gå bort fra slike innrømmelser, som var en etterlevning fra 1930- og 1940-tallet, og en posisjon oppstod som var mindre plaget av tvil omkring markedets fordeler».²⁰

Kapittel tre handler om hvordan nyliberalismens ideer har blitt omsatt i praksis. I korte trekk mener Mirowski at nyliberalismen har blitt en kraftig ideologisk bevegelse fordi den suger kraft av staten og injiserer en slags omsegripende logikk inn i selve dagliglivet. Nyliberalismen nøyer seg ikke med å være et økonomisk program. Den må også bli en måte å være på for enkeltmennesker. Det er en idé som henter inspirasjon fra Foucault. Mirowski presenterer et kritisk blikk på livsstilsendringer som han fortolker som nyliberale. Nyliberalismen er en ideologi som oppfordrer oss til stadig forbedring, men kanskje mer fundamentalt en *selvoptimalisering*, «selvets permanente revolusjon». (s. 153) Hjerneoptimaliserende medisiner blir vår tidsalders fremste narkotiske stoff. 1960-tallet var preget av LSD og hasj, men det neste tiåret står i nevroforbedringens tegn, «perfekt tilpasset angsten som preger hvitstipskonkurranse i en synkende økonomi» (s. 152). Surrogatmarkedet lar travle foreldre outsource fødselen. Ny teknologi som lar oss transcendere kroppens begrensninger, blir stadig mer aktuell: Google Glass er et eksempel. Det er ikke sikkert at de impulsene vi blir bombardert med, vil generere forbedringer (dvs. gjøre oss mer lykkelige) selv om de synes å ville føre til mer optimale arbeidere, forbrukere, borgere og subjekter.

Kapittel fire og fem vender tilbake til forestillingen om at nyliberalismen overlevde finanskrisen. Journalister gjorde noen spredte og spede forsøk på å arrestere ortodokse økonomer for ansvaret for finanskrisens fremvekst, og ortodokse økonomer selv feilet utvetydig og katastrofalt. Til tross for sofistikerte, datadrevne modeller bommet Federal Reserve på sine anslag om arbeidsledigheten i 2008 og 2009, og nesten ingen økonomer predikerte krisen. Finanskrisen burde blitt en anledning til å avsløre det som allerede var kjent i visse kretser: at prediksjoner nesten aldri virker. Sjokkerende, men sant, ifølge Mirowski: «Prediksjonsevnen til økonomer er i snitt like god som uinformert gjetning.»

²⁰ Daniel Stedman Jones, *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Policies*. Princeton: Princeton University Press 2012.

(s. 249) Finanskrisen burde dermed ført til en metodologisk krise, men det gjorde den ikke. Årsaken er blant annet at de nyliberale har bygget opp nettverk av tenketanker og erobret sentrale institusjonelle posisjoner (universiteter, tidskrifter, prisutdelinger) som lar dem sette dagsorden. Mirowski viser for eksempel hvordan Federal Reserve, Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken til sammen finansierer store deler av økonomifaget gjennom ansettelser og forskningsfinansiering. Den amerikanske sentralbanken brukte hele 433 millioner dollar på forskning i 2009: «Man kan trygt si at det er få ortodokse amerikanske makroøkonomer som ikke har mottatt midler fra den amerikanske sentralbanken (eller de internasjonale byråene [IMF og Verdensbanken] på et eller annet tidspunkt i løpet av karrieren.» (s. 193)

Mirowski beskriver et økonomifag hvor juniorstillinger i sentralbanken er en slags trøstepremie for uteksaminerte Ph.D.-kandidater som ikke har landet toppjobber ved Ivy League-universitetene, og at *the Fed* fungerer som et senere springbrett inn i lukrative konsulentjobber i finanssektoren. Redaksjonene i de viktigste makroøkonomiske tidsskriftene består i stor grad av folk som har jobbet eller jobber for sentralbanken, og 1100 økonomer i Washington pumper ut analyser i IMF's tjeneste. Dette er svært langt fra forestillingen om en nøytral og interesseløs vitenskap for vitenskapens skyld.

Bokas siste kapittel handler om nyliberalismens svar på klimakrisen. Responsen har vært tredelt: klimafornektelse, karbonhandel og teknologioptimisme. Disse responsene er nyliberale fordi de har sin opprinnelse i nyliberale organisasjoner (Chicago School, Manhattan Institute for Policy Research, Cato Institute osv.) og fordi de lar forestillingen om hva markedet er, forbli intakt: «Markedet må styre enhver respons til biosfærens sammenbrudd fordi markedet vet mer enn noen av oss om naturen og samfunnet.» (s. 337) Klimafornektelse handler ikke om å vinne den vitenskapelige kampen om global oppvarming. På samme måte som tobakkselskapene ikke kunne håpe å motbevise koblingen mellom sigaretter og lungekreft (men likevel klarte å kjøpe seg dyrebar tid for å klare å fortsette å selge produktene sine til et stort antall forbrukere), klarer ikke klimafornekterne å vinne frem med sitt syn på lengre sikt. Det er heller ikke formålet. Poenget er å stagge motstanderne for å utsette det uunngåelige øyeblikket når klimaforskerne får gjennomslag i befolkningen for sine funn. Men livet det lever.

Karbonhandel handler om mye av det samme. Her er poenget å distrahere befolkningen med detaljerte og tekniske debatter om karbonhandelens institu-

sjonelle utforming: Hvem skal få lov til å bestemme over kvotehandelen? Hvilke mekanismer skal gjelde? Hvor store kvoter skal de ulike landene få tildelt? Dette er uløselige mysterier som ikke er ment å skulle løses på noen endelig og tilstrekkelig måte. I mellomtiden fortsetter forurensningen. Vi marsjerer taktfast mot menneskehetens sikre undergang og stirrer ned i avgrunnens mørke mens politikere og teknokrater diskuterer kvoteallokering.

Landforming (*geoengineering*) er en tredje strategi for å hale ut spilletiden. Teknologioptimistene heier på denne strategien. Løsningen på klimakrisen er fikse, fiffige ideer. Vi trenger innovasjon for å få ned jordas temperaturnivå eller mengden klimagasser. Hvis menneskeheten bare klarer å utvikle en tilstrekkelig smart teknologisk løsning, trenger vi ikke å endre på strukturer eller systemer: Ingen revolusjon trengs fordi vi kan reformere oss ut av elendigheten. (Her aner vi ekkoet etter Slavoj Žižeks påstand om at vi har lettere for å forestille oss jordens undergang – jf. flommen av postapokalyptiske Hollywood-filmer på begynnelsen av 2010-tallet – enn en tilværelse etter kapitalismen.) Landforming innebærer blant annet forslag om å bygge speil for å reflektere bort solens stråler, beplantning av ørkenområder, CO₂-lagring og mer. Denne futuristiske teknologioptimismen «appellerer nesten like mye til tenåringsgutter og Silicon Valley-entreprenører som Ayn Rands romaner.» (s. 340)

Analysen treffer. De fleste av oss har et håp om at en eller annen vidunderkur skal trylles frem på et laboratorium et eller annet sted i verden: Pulveret som får atmosfæriske klimagassnivåer ned på akseptable nivåer, heksebrygget som gjør bensin overflødig, plastikken som blir til kompostjord. Strategien er risikabel. Det kan tenkes at teknologien ikke materialiserer seg. Vi lever alle i en slags kollektiv klimafornektelse. Hvordan ellers forklare det faktum at vi står opp om morgenen, går på jobb, lager middag, produserer avkom, osv. osv. i en slags panisk og høystemt normalitet – som om ingenting grunnleggende sett egentlig var i veien? Kapitalismen har gjort oss avhengig av kontinuerlig vekst.²¹ Gitt biosfærens begrensede omfang og kapasitet, skaper dette et basalt motsetningsforhold: mellom økonomiens imperativ og jordas tåleevne. Det vanskelige med å være klimaforkjemper innenfor det markedsøkonomiske paradigmet er dermed at man blir tvunget til å velge mellom to elendige løsninger: bevare økonomien, men ødelegge klimaet (og dermed grunnlaget for men-

²¹ David Harvey, *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London: Profile Books 2010.

neskelig eksistens), eller redde klimaet, men ødelegge økonomien (og dermed grunnlaget for menneskelig eksistens). Karl Krauss sa: «Hvis jeg må velge mellom to onder, velger jeg å velge ingen av delene.»²² Dette må bli vårt svar på klimakrisen. Vi må bryte med ferdiginnpakkede problemstillinger som allerede inneholder antakelser om hvilke løsninger som er farbare.

Kampen mot nyliberalismen

Hvordan skal man så bekjempe nyliberalismen? Mirowski er nådeløs mot Occupy Wall Street, det mest radikale og iøynefallende eksperimentet i anti-nyliberalistisk organisering. Gruppen var for løst organisert og ikke-hierarkisk, for ukonvensjonell og samtidig alt for demokratisk og altomfattende med sin appell til 99 prosent av befolkningen. Faktum er at 99 prosent av befolkningen ikke er imot kapitalismen. Betydelige andeler av middel- og overklassen har sine interesser tett knyttet opp til kapitalismens vedvarende hegemoni. En bevegelse som prøver å favne over for mange motstridende klasseinteresser, vil drukne i sine egne motsetninger. Pluralismen høres bra ut på papiret, men fungerer ikke når man skal mønstre en kampvillig massebevegelse for å velte herskende logikker. Men Mirowskis kritikk er også urimelig og har en *blaming the victim*-logikk i sin kjerne: Gruppen knakk sammen på grunn av politiet, rettsapparatet og en manglende interesse fra lite fokuserte medier – og de burde ha forstått dette ville skje og forberedt seg på det (s. 328). Dette blir som å si at Nord-Amerikas urfolk burde forstått at de engang ville bli erobret av teknologisk overlegne grupper og dermed satt inn alle krefter på å forberede seg på angrepet. Det ville kanskje gitt større overlevelsessjanser, men det har ingen relevans for fordelingen av skyld.

Et gjennomgående problem er at Mirowski opererer med en alt for ekspansiv og sjenerøs definisjon av nyliberalisme. Den omfavner både den *økonomistiske* forståelsen av nyliberalisme som et prosjekt som har som mål å bygge en smal nattvekerstat og øke markedsstyret, og den *foucauldianske* forståelsen som tolker nyliberalisme bredt, som et styresett, som en form for *governmentality*, en måte å regulere atferd på mer generelt. Loïc Wacquant har argumentert for at en slik forståelse av nyliberalisme er for utflytende: Den blir både alt og

²² Pierre Bourdieu, *Pascalian Meditations*. Stanford: Stanford University Press 2000, 108.

ingenting på én og samme tid.²³ Wacquant mener den økonomistiske lesningen av nyliberalisme er feil fordi man må skille mellom nyliberalisme i teori og praksis: I teori heter det at man skal rive ned staten og etablere fritt markedsstyre i dens sted; i praksis har man redusert og omorganisert statens hjelpende, sosiale fløy og økt omfanget av statens disiplinerende, straffende fløy – det Bourdieu betegner som statens feminine, assisterende venstrehånd satt opp mot den maskuline, sanksjonerende høyre hånden.²⁴

Noen steder virker Mirowski å være åpen for en slik tolkning av nyliberalismen. Tesen om at nyliberalismen skiller lag med den klassiske liberalismen ved at den ikke oppfatter markedsstyre som noe unngåelig, men snarere noe som må konstrueres politisk, dukker tidvis opp. Mirowski siterer Jamie Pecks utsagn om at det nye med nyliberalismen er at man «skaper og gjenskaper staten som kjernevirksomheten som aktivt skaper subjektiviteter, sosiale relasjoner og kollektive representasjoner som er i stand til å gjøre markedets fiksjon til noe reelt og betydningsfullt» (s. 54). Til tross for retorikken om at nyliberalismen innebærer at staten vil forsvinne, handler nyliberalismen tvert imot om å *erobre staten* og gjøre den til sin egen. Staten blir et verktøy for å fremme en rekke politiske ambisjoner: privatisering, deregulering, men også omstrukturering av offentlige foretak, innveving av private løsninger i offentlig regi – og mobilisering av mer direkte og autoritære maktmidler for å håndtere sosiale patologier.

Boka er eksentrisk (den beveger seg bort fra økonomifagets sentrum) og radikal (den går til nyliberalismens røtter).²⁵ Den inneholder to sentrale ideer. For det første, nyliberalismen koopterer staten: Nyliberalismen er ikke ensbetydende med en *tilbaketrekking*, men en *omstrukturering* av staten. «Dette vir-

²³ Loïc Wacquant, «Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism», *Social Anthropology*, 20(1), 2012, 66–79.

²⁴ Pierre Bourdieu, *Sur l'État: Cours au Collège de France 1989–92*. Paris: Le Seuil 2012.

²⁵ Se noen av de mer nøkterne utgivelsene om nyliberalismen som er utkommet de siste årene: Rachel Turner og Daniel Stedman Jones er nevnt tidligere. Mark Blyths *Austerity: The History of a Dangerous Idea* (2013) gir en god innføring i velferdsinnskrenkingens historie, Colin Crouchs *The Strange Non-Death of Neoliberalism* (2011) fremmer den samme tesen som Mirowski – at nyliberalismen overlevde krisen nærmest uskadet – men klarer å belegge den på en mer konsis og presis måte. En høyst lesbar journalistisk skildring av konkurransen mellom to av det forrige århundrets ledende økonomer er Nicholas Wapshotts *Keynes Hayek: The Clash that Defined Modern Economics* (2012).

ker av og til forvirrende for utenforstående som ikke kan forstå hvordan nyliberalerne både så åpenlyst kan demonisere staten og samtidig vise et så sterkt behov for staten,» skriver Mirowski (s. 334). Befolkningen vil ikke egentlig ha nyliberal politikk, hevder han, og dermed må de nyliberale ta over staten for å fremme sin markedsvisjon: et tilsynelatende paradoks som (på lik linje med så mange andre angivelige paradokser) egentlig bare er en smule kontraintuitivt.

For det andre: Nyliberalismen er et tankekollektiv. Nyliberalismen oppstod gjennom planmessig og koordinert arbeid. Blod, svette og tårer måtte til for at nyliberalismen skulle befeste seg. Bevegelsen dannet tette bånd til rike velgjørere, noe som fremskaffet sårt tiltrengte penger, og den etablerte seg ved eliteuniversiteter for å generere prestisje og legitimitet. For å overleve må ideer ha et materielt grunnlag som kan sikre ideenes gjennomslag og suksess. For å forstå ideer er det ikke nok å bare stille dem opp mot hverandre i et skolastisk vakuum. Man må også undersøke ideenes levekår. Ideer overlever fordi de gjør seg levedyktige, noe som nylig ble synlig for nyliberalismens del gjennom opprettelsen av [Gary] Becker [Milton] Friedman Institute ved University of Chicago i 2011: Hvis ideer får yngle og gro, er det ikke nødvendigvis fordi de er gode i seg selv, men fordi det finnes en infrastruktur som lager rom for dem. Nyliberalismen er ikke en spontan naturkraft, men et villet menneskelig prosjekt. Dermed kan nyliberalismen kritiseres – og stanses.